

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM FAKÜLTESİ

YABANCI DİLLER EĞİTİMİ BÖLÜMÜ

ALMAN DİLİ EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

(Uluslararası)

IV. DİL, YAZIN VE DEYİŞBİLİM SEMPOZYUMU

BİLDİRİLERİ

ÇANAKKALE 17-19 HAZİRAN 2005

Yayına Hazırlayanlar

**Prof. Dr. Ali Osman Öztürk
Yrd. Doç. Dr. Nevide Akpınar-Dellal
Arş. Gör. Umut Balcı**

KAVRAM VE ANLAM BOYUTUNDA TÜRKÇEDE KARA VE SİYAH

Yrd. Doç. Dr. Nesrin BAYRAKTAR²⁰⁴

ABSTRACT

There are two words describing the darkest colour in Turkey (Modern) Turkish: 'siyah' and 'kara'. Of the two, 'kara' is originally Turkish and has been in use since Orkhon Inscriptions, the first known written documents of the Turkish Language. On the other hand, 'siyah' is a loan word from Persian and has come into use with Turks' arrival in Anatolia and their conversion to Islam. This study has investigated the colour names 'kara' and 'siyah' for their semantic and conceptual fields to determine the extent of synonymy relationship between the two.

Key words: color names, kara, siyah

GİRİŞ

Türkiye Türkçesinde en koyu rengi karşılamak üzere siyah ve kara olarak iki sözcük bulunmaktadır. Bunlardan *kara* Türkçe olup, Türkçenin bilinen ilk yazılı belgeleri olan Orhon Yazıtlarından beri kullanılmaktadır. *Siyah* ise Farsçadan dilimize geçmiş olup Türklerin Anadolu'ya gelmeleri ve İslâm dinini kabul etmeleriyle birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Bu açıdan bakıldığında; *siyah* renk adı *kara* renk adına göre daha yeni olduğundan, *kara* renk adının anlam alanının *siyah* renk adına oranla daha geniş olması gerekmektedir.

Türkçe Sözlük'te ilk göze çarpan durum her iki renk adının da birbirleriyle açıklanmış olmalarıdır.

Bu çalışmada *siyah* ve *kara* renk adlarının eş anlamlılık bağlamını saptamak amacıyla anlam ve kavram boyutunda incelemesi yapılmıştır. Bu inceleme sonucunda aynı rengi gösteren iki renk adının anlam alanlarının örtüşme düzeyleri saptanmaya çalışılmıştır. İncelemeye Tarama ve Derleme Sözlükleri de dahil edilerek, söz konusu renk adlarının halk ağzındaki kullanımları da saptanmıştır. Kara ve siyah renk adlarının söz konusu incelemesini sonuçlandırabilmek için bu renk adlarıyla türetilen renk, hayvan, bitki, tıp ve hastalık, eşya, doğa olayı, yiyecek, kimya, oyun adları, ad bilimsel adlar; somut adlar, mecaz anlamlar, atasözleri, deyimler ve ikilemelerin dökümü yapılmıştır.

²⁰⁴Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Türkçe Eğitimi Bölümü.

I.KARA**1.RENK ADI**

Kara sözcüğünden çeşitli yollarla türetilmiş; dördü renk eylemi, altısı küçültme anlamlı sıfat, altısı renk tonu bildiren renk adı, dördü soyut renk sıfatı, ikisi pekiştirmeli kullanım, üçü somut ad olmak üzere toplam 25 renk adı saptanmıştır.

1.1. Renk Eylemi: Kara sözcüğünden türemiş ve yine renk anlamı taşıyan 4 sözcük saptanmıştır.

kara ol-: kararmak, karanlık olmak, karar-/karal-: kararmak, kara olmak, karart-/karalt-: karartmak, karasığı/karasagu: karamsı,

1.2. Küçültme: Kara renk adından türeyen küçültme anlamlı 6 sıfat saptanmıştır.

karaca: karaya yakın, siyahımsı, karalığı ağır-: kara rengi açılmak, karamtik: karamsı, karaya çalan, karamtul/karamtil: karamsı, karantu: karamsı, karamtırak, karamsı: karaya çalan esmer renk,

1.3. Renk Tonu: Çeşitli kaynaklarda renk tonu bildiren 6 sözcük saptanmıştır.

kara kır: siyaha yakın kır renk, kara kıyma: açık siyah, siyah tahrirli, kara koñur: siyah ile yanık al karışığı renk, karaala: koyu gri renk, karagök: siyah benekli beyaz at, bakla kır at, karamtıkızıl: siyahla kırmızı arası

1.4. Soyut Renk Sıfatı: Kara renk adından türemiş ve soyut renk sıfatı olan 4 sözcük saptanmıştır.

karagu: karanlık, karalık: siyahlık, karañlık: karanlık, karañu: karanlık

1.5. Pekiştirme: Kara renk adının iki pekiştirmeli kullanımı vardır.

kapkara: çok kara, kararak: daha kara, çok kara

1.6. Somut Ad: Çeşitli kaynaklarda kara renk adından türemiş üç somut ad saptanmıştır.

karalcık: karartı, gölge, karaltı/karartı: karartı, gölge, karamsılık: yüzdeki esmer lekeler

2. HAYVANLAR

Taranan kaynaklarda yirmi altısı kuş, on beşi sürüngen ve böcek, yedisi vahşi hayvan, dokuzu balık ve deniz canlısı, on beşi evcil hayvan olmak üzere toplam 72 adet kara renk adını içeren hayvan adı saptanmıştır.

2.1. Kuşlar: Çeşitli kaynaklarda kara renk adını içeren 26 adet kuş adı saptanmıştır.

kara ağaçkakan, kara alınlı örümcek kuşu, kara başlı iskete, kara başlı kiraz kuşu, kara başlı martı, kara başlı ötleğen, kara başlı yalı bülbülü, kara çaylak, kara kuğu, kara ördek, kara sağan, kara sığircık, karabatak, karaayak, karabulak, karaca karga, karakarga: kuzgun, karaca, karaçığa: atmaca, karakuş karaleylek, karanaç (kara+anaç): serçe, karankuş: kırilangıç, karanlıkkuşu, yarasa, karapatak: karatavuk kuşu, karatavuk

2.2. Sürüngenler ve Böcekler: Çeşitli kaynaklarda kara renk adını içeren 15 sürüngen ve böcek adı saptanmıştır.

kara akrep, karadul, karasinek, karabakal/ /karabukal/karabaştan , karabaş, karaböce2/karaböcü/karaböçük, karaböçük: salyangoz, karadığan: kurbağa yavruları, karafatma: böcek, karafatma2: bir tür çekirge, karaheççe (<kara Hatice), karağne, karakuma, karasinek, karayılan

2.3. Vahşi Hayvanlar: Taranan kaynaklarda, kara renk adını içeren 7 vahşi hayvan saptanmıştır.

kara antilop, kara ayı, kara makak, karaça, karakulak, karaböcü: yırtıcı, yabani hayvan karaböcü/karapürçek/karacanavar: domuz

2.4. Balıklar ve Deniz Canlıları: Çeşitli kaynaklarda, kara renk adını içeren 9 adet balık ve deniz canlısı saptanmıştır.

kara balina, kara burun, kara camgöz, kara molinezya, karabalık, karadiken: deniz kestanesi, karagöz balığı, karakeçi: bir tür sazan, karavida: yengeç

2.5. Evcil Hayvanlar: Bir kısmı düz değişmeceli olarak kullanılan 15 adet kara renk adı içeren evcil hayvan adı saptanmıştır.

kara buran: hayvan sürüsü, karabacak: sığır, karabaş: çoban köpeği, karaca: yüzü kara koyun, karacığer: idmanlı, yüğruk at, karafatma: hindi, karakaçan köpeği: çoban köpeği, karakaçan: sipa, karakaş: bir tür koyun, karakeçi: Kıl keçisi, karamal: sığır, karamalak: eşek, karasığır, karayaka: koyun türü, karakaçan: eşek

3. BİTKİLER

Çeşitli kaynaklarda; otuz beşi ot ve tahıl, yirmi altısı meyve, on beşi sebze, yirmisi ağaç, on üçü yabani bitki, beşi çiçek olmak üzere toplam 94 adet kara renk adını içeren bitki saptanmıştır.

3.1. Otlar ve Tahıllar: Çeşitli kaynaklarda kara renk adını içeren 35 adet ot ve tahıl adı saptanmıştır.

Baldırıkara, kara doruk, kara ekin, kara yapıldak, kara yavşan, kara yeşil, kara yonca, karaasma, karabacak, karabaldır, karaballık, karabaş/karabaşak, karabuğday, karaca /karacot(<karaca ot), karaca koğuk, karacuh, karaçayır, Karadağ, karadene, karadiken, karafatma, karagöl buğdayı, karagöz, karahindiba, karakabuk, karakafes, karakılçık/ Karakılçık, karakiyah/karakıyak, karakovuk, karamuk, karaot, karaşabla/ karaşapla, karakavruk/ karakavuk/ karakavluk/ karavut/ karakavuk/ karakavluk/ karakavak, karacaot1/ karaca/

karacaotu/ karacot/ karacoccam/ karacüccam/ karacücen/ karaçerekotu/ karaçörek/ karahavuç/karaot

3.2. Meyveler: Çeşitli kaynaklarda on beşi meyve, on biri üzüm olmak üzere toplam 26 adet kara renk adı içeren meyve adı saptanmıştır.

3.2.1. Çeşitli Meyveler: Taranan sözlüklerde, kara renk adını içeren 15 adet meyve adı saptanmıştır.

kara badacık, kara yaprak, karabodurca, karaçalı,
karaçön, karadut, karahülün, karaköpük,
karamlık, karamoru, karatamas, karatikız,
karayemiş

karatavuk/ karatombalak/ karaoğlan karakabuk/ karakıllı/ karakat

3.2.2. Üzümler

Kara renk adını içeren meyve adlarından on biri çeşitli üzüm türlerini göstermektedir.

Karatikenli, karasuluk, karamarı, karalık, karakız, karagevrek, karadimlit, karabulgar, karabahnı, karaburcu/ karabüzgü/ karaca, karasergi/ karaparmak/ karasirke/ karasuyak

3.3. Sebze: Kara renk adını içeren on beş sebze adı saptanmıştır.

Karaturp, karaoğlan, karalâhana, karagavuk/ karagavık/ karagöz, karadal, kara pata, karaçam/ karaçan, karacacık, karaca/ karatohum/ kareca, karaboğaz/ karabuğaz, karabaş, karabaldırcan, karabacak, karamanca/ karamancar (lt. mancare), karagöz/ karagözfasulya/ karagözçiçeği/ karagözmanca

3.4. Ağaçlar: Kara renk adını içeren 20 adet ağaç adı saptanmıştır. ↗

Karaağaç, karaağır, karaağu, karaardıç, kara asma, karabiber, karaboru, karacak, karaçalı/karaçan, karaçam, karadal, karagöz, karagürgen, karağyak (< kara kavak), karakavak, karakayın, karakoca, karakol, karakurut, karayantak,

3.5. Yaban Bitkileri: Kara renk adını içeren 13 yabancı bitki saptanmıştır.

Karaburçak, karaçalı, karahalile, karahan, karaişgildi, karakat, karakavza, karakeme, karakulak, karamama, karamış (<kara+yemiş), karayandık, kara şabla/şapla/şalva

3.6. Çiçek: Çeşitli kaynaklarda 5 adet kara renk adını içeren çiçek adı saptanmıştır.

Karagöz, karagünlük, karahan, karakazancık, karakulak.

4. TIP VE HASTALIK

Çeşitli kaynaklarda tıp ve hastalık kapsamında; beşi organ adı, yirm dördü insan hastalığı, on beşi hayvan hastalığı, dokuzu bitki hastalığı olmak üzere toplam 49 ad saptanmıştır.

4.1. Organ: Kara renk adını içeren 5 organ adı saptanmıştır.

Karaca, karaca yer, karaciğer, karasu, karatavuk

4.2. İnsan Hastalıkları: 24 adet insan hastalığı saptanmıştır.

kara kusmuk, kara sarılık, kara sevda, karaağrı, karabakma, karabas, karabasma/ karabasan, karaca, karaçıkın, karadalak, karadamlı, karagöynük, karahasba, karahumma, karamuk, karamübarek, karasalgın, karasıkmaca, karaşap, karataban, karayanık, karayatalı, tavukkarası, karakabarcık/ karakabar/ karakabarık

4.3. Hayvan Hastalıkları: 15 adet hayvan hastalığı saptanmıştır.

Karaağrı, karabağ, karabaha, karabaş, karabohçe, karaçıkın, karaçıkın, karadigil, karakabarcık, karakuş, karasalkım, karataban, karayanık, karayeli karagöndürme/ karagöyündürme/ karapençe /karatahın/ karayakma/ karayakmaca/ karayanı

4.4. Bitki Hastalıkları: Çeşitli kaynaklarda 9 adet kara renk adı içeren bitki hastalığı saptanmıştır.

kalalık/karalılık, kara papah, karabaçak, karaballık, karabaş, karaca, karakurt, karayanuh, karadavu/karadağ/ karadoğ/ karadoğa/ karadoğu/ karadon/ karaduva

5. EŞYA ADI

Kara renk adını içeren eşya adları kapsamında; yirmi üçü ev eşyası, beşi giyim eşyası olmak üzere toplam 28 ad saptanmıştır.

5.1. Ev Eşyası: Kara renk adını içeren 23 adet ev eşyası adı saptanmıştır.

kara demür, kara ev, kara oba, kara yülek, karabaş düdüğü, karaburga, karaca, karaçağı, karaçağın, karaçalı deliği, karadam, karagaz, karagöz, karahan, karakız, karakol, karakulak, karalık, karaoğ, karartı, karaçalı/ karaçav/ karaçağ, karadüzen: üç telli tambura, karaçav/ karacağ/ karacar/ karacoğ/ karaçağ/ karaço/ karaçor

5.2. Giyim Eşyası: Kara renk adını içeren 5 adet giyim eşyası saptanmıştır.

Karaastar, karakalem, karaltı (kara+l-tı), karamandun, karavana: bol pantolon

6. DOĞA OLAYLARI VE COĞRAFİK SIFATLAR

Taranan kaynaklarda; onu doğa olayları, on dördü coğrafik sıfat olmak üzere toplam 24 kara renk adını içeren doğa ve coğrafya adı saptanmıştır.

6.1. Doğa Olayları: Kara renk adını içeren doğa olayı sayısı ondur.

kara pus, karaçilen/karaçilenti, karagiren, karaispat, karaltı (kara+l-tı), karaman (kar+man), karartı yeli, karayel: kuzeybatı yeli, kara bulut: nimbus, karacayaz: ilkbahar

6.2. Coğrafik Sıfatlar: Taranan kaynaklarda 14 adet kara renk adı içeren coğrafik sıfat saptanmıştır.

Çaykara, kara iyrek (kara iyi+rek), kara evlek, karaboğaz, Karacasu, karaçiyle, karagölen, karagöz, karagülmez, karahopur, karakepir, karasu, karasuluk/ karasavla/ karasavlas/ karasoğul/ karasuluk/ karasuluk, karayazı: hiç sürülmemiş tarla

7. YİYECEK ADI

Kara renk adını içeren yiyecek adları; onu yemek, yedisi tatlı, biri içecek adı olmak üzere toplam on sekizdir.

7.1. Yemek Adı: Taranan kaynaklarda saptanan kara renk adını içeren yemek adı sayısı ondur.

kara kavurma, kara keş, kara kırma, kara kurut, karaçıkı, karadoğram, karahaber, karaharman/ karahirman, karamaç (< kara umaç), karamanca (İt. mancare)

7.2. Tatlı: Kara renk adını içeren 7 tatlı adı saptanmıştır.

kara helva, karaaş, karabüzeyden, karaekşik, karakoyuk, karakurut, karamanık

7.3. İçecek: Kara renk adını içeren ve 'kahve' anlamına gelen tek içecek adı saptanmıştır.

karamıy

8. KİMYA TERİMLERİ: taranan kaynaklarda kara renk adını içeren 4 kimya terimi saptanmıştır.

kara boya: sülfürik asit, kara elmas: kaya delen siyah elmas, kara elmas: maden kömürü, karasakız: zift

9. OYUN: Taranan eserlerde ikisi çocuk oyunu olmak üzere toplam 6 adet kara renk adını içeren oyun saptanmıştır.

Karabağ, karaca, karaçepiş, karakeleş, karazelve,

karagucak/ karakucak/ karaküçük

10. AD BİLİMİ

Ad bilimi kapsamında; 381 yer adı, 108 soyadı, 3 dağ adı, 5 su adı olmak üzere toplam 497 özel ad saptanmıştır.

10.1. Yer Adları: Kara renk adını içeren yer adlarını toplam sayısı 381 olup; bunlar 2 il, 13 ilçe, 32 belde, 11 tanesi sonradan değiştirilmiş olmak üzere 334 köy adıdır.

Afyon Karahisar (il), Karaman (il), Karacabey (İ), Karacasu (İ), Karahallı (İ), Şebinkarahisar (İ), Karakoçan (İ), Karaköse (İ), Karamürsel (İ), Karaağıl (B), Karaali (B), Karabiga (B), Karabulduk (B), Karacaburç (K), Karakulak (K), Karapürçek (K), Karaorgan (K), Karaağaçdalı (DK), Karaburunkuşçulu (DK), Karaboynuz (DK)

10.2. Kişi Adları: Bu çalışmada kara renk adını içeren özel adlar kapsamında örnek olmak üzere taranan Çanakkale ili telefon rehberinde; kara

renk adını içeren 108 soyadı saptanmıştır. Bunlardan bazıları aşağıda gösterilmiştir.

Kara, Karaabat, Karaağaç, Karaakın, Karaaslan, Karata, Karabacak, Karabağ, Karabağlı, Karabakla, Karabaş, Karabina, Karaboğa, Karabulut, Karaca, Karacaduralıoğlu, Karacanoğlu, Karacık, Karaçalı, Karaçay, Karaçivi, Karadaş, Karadere, Karadoğan, Karaduman, Karadut, Karaefe, Karagöz, Karagül, Karağlı, Karaişik, Karak, Karakaçan, Karakadioğlu, Karakoloğlu, Karakoyun, Karaköse, Karakulak, Karakurt, Karakuş, Karakut, Karakuz, Karakuzu, Karal, Karalarlıoğlu, Karalı, Karamanlı, Karamolla, Karanlık, Karantay, Karaoğlu, Karaoğuz,

10.3. Dağ ve Yükselti Adları: Kara renk adını içeren 3 dağ adı saptanmıştır.

Kara Dağlar, Karaca Dağ, Karanlık Dağ

10.4. Su Adları: kara renk adını içeren 5 adet su adı saptanmıştır.

Karadeniz, Karasu, Karaboğaz Göl, Kara İrmak, Karaboğaz Gölü Körfezi

11. SOMUT ADLAR: Taranan kaynaklarda kara renk adını içeren, 7 adet türemiş ad saptanmıştır.

kara kullukçu²⁰⁵, kara kutu²⁰⁶, karaca: jandarma, Karagöz²⁰⁷, karakulak²⁰⁸, karakütük:yemin, Karalar vilayeti²⁰⁹

12. MECAZ KULLANIMLAR

Taranan kaynaklarda altmış yedisi olumsuz, otuz beşi olumlu olmak üzere toplam 102 mecaz kullanım saptanmıştır.

12.1. Olumsuz Anlam Taşıyan Mecazlar: Olumsuz anlam taşıyan mecaz kullanımlar; yirmi üçü nitelik olarak kötülük, on ikisi ölüm ve yas, sekizi dert, sekizi kanunsuzluk, dördü kâbus, altısı hastalık, altısı iftira olmak üzere toplam altmış yedidir.

12.1.1.Nitelik Olarak Kötülük Bildirenler: Kara renk adını içeren ve nitelik olarak kötülük bildiren 23 mecaz kullanım saptanmıştır. Bunlarda anlam alanı genellikle cimrilik, bilgisizlik ve aşırılık anlam atomları üzerinde yoğunlaşmıştır.

kara biti: kötü amel defteri;	kara dün: çok karanlık gece;	kara er,
kara gönüllü: bilgisiz;	kara kaygu: acı düşünce;	karakış,
kara kuvvet: bağınazlık;	kara liste; kara yoksul: aşırı;	
kara yurt: ağaçsız yer;	karabaş: çürük ürün; karabaş: Rahip, keşiş;	

²⁰⁵ Yeniçeri ocağında odaları, gelen konukların ayakkabılarını temizlemek, yemek kaplarını yıkamak gibi işlerle görevli er.

²⁰⁶ Uçaklarda pilot konuşmalarını ve kule mesajlarını saklayan araç.

²⁰⁷ Gölge oyunu ve bu oyunun tipi.

²⁰⁸ Osmanlı İmparatorluğunda emir çavuşu, haberci.

²⁰⁹ Sudan ve Zengibar ülkesi.

karaboğaz: obur; karaçanak: cimri; karadamak/
karadamaklı;

karadüzen: düzensiz; karagülmez: somurtkan;

karakada1: düzensiz iş;

karakada2: kötü; karalak (< kara+la-k): çürük karamsuk(kara+m+su-k)
kötümser;

karakuyruk: imeceyle çalışan işçilerden en sondaki işçi;

karakasbenlek/ karakasbennik/ karakaspendedek: zor kullanarak.

12.1.2. Ölüm ve Yas: Kara renk adını içeren ve ölümle bağlantılı anlam birimcik taşıyan 12 olumsuz mecaz kullanım saptanmıştır.

kara haber: kötü; kara yas: ölüm; kara yer : mezar;

karaçıkın: ölüm; karadam: mezar; karadeve: ölüm;

karalı: yaslı; karasını tut-: yas tutmak;

karagünlü: (ölmüş kişiler için) gün yüzü görmemiş, çok sıkıntı çekmiş;

karalama (< kara+la-ma): kara haber, ölüm vb. bildiren belge, mektup;

karalar bağla-/giy-: yas tutmak;

karalı kağıt: kara haber, ölüm vb. bildiren belge, mektup.

12.1.3. Dert: Kara renk adını içeren ve dert anlam birimciğini taşıyan 8 olumsuz mecaz saptanmıştır.

kara başır; kara bahtkara bahtlı; kara baş; kara gün;

kara günlü; kara yaz; karakonursu.

12.1.4. Kanunsuz: Kara renk adını içeren ve kanunsuzluk anlamı taşıyan 8 olumsuz mecaz saptanmıştır.

kara borsa, kara para, kara Pazar, kara uğrusı, kara yüz, karaborsaya, düş, karakulak: hafiye, karamancı: hırsız

12.1.5. Kâbus: Kara renk adını içeren ve kâbus anlam birimciğini içeren 4 olumsuz mecaz saptanmıştır.

Karakura/ karaguda/ karagula/ karagülmez/ karakada bas-/ çök-, Karakul: umacı, Kara düş, kara pus

12.1.6. Hastalık: Kara renk adını içeren ve hastalık bildiren 6 olumsuz mecaz saptanmıştır.

kara sevda: melankoli, karaağrı, karadon: çocuksuz, karakıran: salgın, karakuzgun: hastalıktan sararmış yüz, karakütük: hastalıklı

12.1.7. İftira: Kara renk adını içeren ve 'iftira' ya da 'kara çalma' anlamı taşıyan 6 olumsuz mecaz saptanmıştır.

kara ağızlı, karacı, karaciğerli, karaçalı, karala-, karamet/karamat

12.2. Olumlu Anlam Taşıyan Mecazlar: Kara renk adını içeren olumlu mecazlar; beşi nitelikte iyilik, on sekizi sıradanlık, üçü büyüklük ve çokluk, dokuzu dış görünüş olmak üzere toplam otuz beştir.

12.2.1. Nitelik Olarak İyilik Bildirenler: Kara renk adını içeren ve nitelik olarak iyilik anlamı veren 5 olumlu mecaz saptanmıştır.

kara et: yağsız et; karakavuk: kuru kütük; kara toprak: verimli; karabilecek: okuma yazma bilmediği hâlde sezgi yoluyla her şeyi bilen; karadamak/ karadamaklı: az ve öz konuşan

12.2.2 Sıradanlık Anlamı Taşıyanlar: Kara renk adını taşıyan olumlu mecazlardan on sekizi sıradan, alelade anlamı taşımaktadır.

kara halk: avam, karabaş/karavaş: cariye, kara eşkin: atın adı yürüyüşü, kara işçi: amele, kara örtü: toprak dam, kara saban, kara fırın, kara tahta, kara kovan, kara tren, karadüzen: eski düzen, kara siva/ suva: toprak siva, karakamışı (kara kamug+ı): halkın tamamı, kara koşu: odunu zincirle bağlayıp çekme, karakulluk/ karakullukçu/ karagullukçu: amele, kara akça: köy muhtarının yıllık ücreti, kara cümle: anlamsız yazılmış şeyler, kara düzen: bağlama çalış türü

12.2.3.Büyüklük ve Çokluk: Kara renk adını içeren olumlu mecazlardan üçü büyüklük ve çokluk anlamı taşımaktadır.

kara ev: büyük çukur; büyük ev; karakurum: kalabalık, sık; karakütük: aile büyüğü.

12.2.4. Dış Görünüş: Kara renk adını içeren olumlu mecazlardan dokuzu insan dış görünüşüyle ilgilidir.

kara kaş: kara ve gür kaşlı, kara koca: saçı ağarmamış yaşlı, kara kuru: Esmer ve zayıf, kara maşa: zayıf, esmer, ufak tefek kadın, kara yağız: sağlıklı, gürbüz, güçlü, karabiber: sevimli ve ufak esmer güzeli, karacüllen: orta boylu, esmer erkek, karagevrek: ince yapılı ve esmer, karagöynük: soğuğa ve sıcağa dayanıklı

13. ATASÖZÜ, DEYİM VE İKİLEME: Kara renk adını içeren dört atasözü, yirmi iki deyim, dört ikileme saptanmıştır.

13.1. Atasözü: Kara renk adını içeren 4 atasözü saptanmıştır.

ak akçe kara gün içindir (kara: kötü)

ak curun²¹⁰ akmazsa kara curun kol gibi (kara: alelade)

ak don kara don geçit başında belli olur (kara: kötü)

aktan kara kalktı mı? (kara: yazı, harfler; adalet)

13.2. Deyim: Kara renk adını içeren 22 deyim saptanmıştır. Deyimlerde kara genellikle olumsuz anlamlar içermektedir.

(aralarından)kara kedi geç-: kötü akla karayı seç-: zorluk; kara cahil: aşırı kötü; kara cümle: alelade, dört işlem; kara çal-: kötü; kara çalı: kötü; kara gün

²¹⁰ curun: çeşme

dostu: Sıkıntılı gün; kara haber: kötü; kara kan ol-: çokluk; kara kaplı kitap: din, kanun; kara liste: kötü; kara mizah: iyi; karababaya tutul-: kötü; karacılık yap-: kötü; karagün dostu: kötü; karalar bağla-/giy-: yas; karar-: kin tutmak; karabatak gibi (bir batıp bir çıkıyor): kuş adı; karaca kuruca gönlüme görece: çirkinlik; Karadeniz fırtına, al pırtını sırtına: kötü.

Karadeniz'de gemilerin mi battı? Kötü karagöz oynatmak: komik durum

13.3. İkileme: Kara renk adını içeren dört ikileme bulunmaktadır. Bunlardan ikisi aynı sözcüğün tekrarıyla, ikisi de ak renk adıyla oluşturduğu zıtlıkla yapılmıştır.

kara kara düşün-: kötü; kara kara bak-: sert sert bakmak; akli karalı: zıtlık akı karası: zıtlık.

II. SİYAH

1. Renk Adı: siyah renk adından türemiş dört renk adı bulunmaktadır. Bunlardan siyahî sözcüğü Farsça ekle türetilmiştir.

siyahî (<Fa.) siyahımsı, siyahımtırak, simsiyah

2. Hayvan Adı: Siyah renk adını içeren dört hayvan adı saptanmıştır.

siyah beyaz dere kuşu; siyah engerek; siyah gibbon: maymun; siyah böcek

3. Bitki Adı: Yalnızca bir adet siyah renk adını içeren tek bitki adı *siyah lâledir*.

4. Kimya Terimi: Siyah renk adını içeren ve kimya terimi sayılabilecek tek ad *siyah incidir*.

5. Ad Bilimi: siyah renk adını içeren ve ad bilimi kapsamında sayılabilecek iki köy adı saptanmıştır. Sivrisiyahlar Siyahçeşme

6. Somut Ad: siyah renk adını içeren iki somut ad saptanmıştır. Her iki adda da siyah renk adı anlam ve görevindedir.

siyah beyaz film siyah beyaz fotoğraf

7. Atasözü Deyim ve İkileme

7.1. Atasözü: Siyah renk adını içeren bir atasözü saptanmıştır.

Siyah inekten beyaz süt sağılır (siyah: renk adı; kötü görünüş)

7.2. İkileme: Siyah renk adını içeren bir ikileme saptanmıştır. Burada da siyah gerçek anlamındadır.

siyahlı beyazlı

8. Mecaz Anlam: siyah renk adını içeren ve mecaz anlam içinde sayılabilecek tek kullanım parça bütün ilişkisi içindedir.

Siyah beyazlılar (Beşiktaş)

III. SONUÇ

siyah	15	4	4	1	0	0	0	0	1	0	2	7	meceza		Atasözü deyim ikileme		
													olumlu	olumsuz	atasözü	deyim	ikileme
kara	956	2 5	7 2	9 4	4 9	2 8	2 4	1 8	4	6	49 7	7	3 5	6 7	4	22	4
													102		30		

Görüldüğü gibi kara renk adı, siyaha oranla daha geniş anlam alanına sahiptir. Eş ya da yakın anlamlı kabul edilen bu iki sözcükten Türkçe olanı olan kara mecaz anlamlar için tercih edilmiştir.

Güncel Türkçe Sözlük'te *kara* renk adı için aşağıdaki anlamlar verilmiştir:

1. En koyu renk, siyah; ak, beyaz karşıtı.
2. *sıfat* Bu renkte olan
3. Esmer.
4. Çoğu kez tür belirtmeye yarar.
5. *mecaz* Kötü, uğursuz, sıkıntılı
6. *mecaz* Yüz kızartıcı durum, leke.

Siyah renk adı içinse;

1. kara
2. (mecaz) koyu renkte olan

3. baskıda) Başka harflerden daha koyu görünen harf türü. anlamları verilmiştir.

Ancak; kara sözcüğünü içeren 956 sözcüğe bakıldığında anlam alanının oldukça geniş olduğu ve aşağıdaki anlamların da sözlüğe eklenmesi gerektiği sonucu çıkmaktadır. Bu anlamlar;

1. kuzey (Karadeniz, karayel)
2. çok, bol.
3. sıradan, alelade.

4. nitelikte iyilik
5. nitelikte kötülük
6. hastalık ve geçmeyen dert
7. ölüm, yas ve mezar
8. iftira.
9. kanunsuzluk
10. tarım ve hayvancılıkta nitelikli tür belirtme.
11. büyüklük ve aşırılık.

Öte yandan siyah sözcüğüne bakıldığında; saptanan 15 sözcükte renk anlam birimciğiyle ve düz anlam göstereniyle kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle kara ve siyah sözcüklerini eş anlamlı kabul etmek doğru olmayacaktır. Kara ve siyah sözcüklerinin yalnızca düz anlam gösterenleri yani temel anlamları aynı olup, anlam alanları farklıdır. Siyah sözcüğünü içeren tek atasözünde kara anlamına yakınlık görülmeyle birlikte; kara sözcüğünün anlam zenginliği açık bir farkla siyahın önüne geçmektedir.

KAYNAKÇA

- AKSOY, Ömer Asım (1998): *Atasözleri Sözlüğü I*, İstanbul: İnkılap Yayınları.
- AKSOY, Ö. A. (1998): *Deyimler Sözlüğü II*, İstanbul: İnkılap Yayınları.
- BAYTOP, Turhan (1997): *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları-578
- Derleme Sözlüğü* (1993): Ankara: TDK Yayınları-211
- DİLÇİN, Cem (1983): *Tarama Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları-503
- GÜLENSOY, Tuncer (1995): *Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, Ankara: TDK Yayınları-618.
- KAROL, Sevinç-Zekiye SULUDERE, Cevat AYVALI (1998): *Biyoloji Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları-699.
- <http://www.tdk.gov.tr/tdksozluk/>